

Intervju z mag. Slavkom Brinovcem

Geografija – ta zanimiva in uporabna veda

Geography – That Interesting and Useful Science

Igor Lipovšek

Zavod RS za šolstvo

igor.lipovsek@zrss.si

COBISS: 1:04

Slavko Brinovec je upokojeni magister geografije. Poučeval je na kranjski gimnaziji in bil pomočnik ravnatelja. Na Filozofski fakulteti je bil asistent za didaktiko. Z založbo Terra, ki jo je vodil, je ustvarjal didaktične pripomočke. Za geografske in negeografske učitelje je po vsej Sloveniji

pripravljaj seminarje za terensko delo in rabo novih tehnologij. Dejaven je bil v kranjskem in slovenskem plavanju in vaterpolu. K intervjuju smo ga povabili, ker je slovenska geografska didaktika zadnjih treh desetletij zaznamovana z njegovim ustvarjalnim delom, katerega krona

je bogati priročnik Kako poučevati geografijo. Z njim smo se pogovarjali v sončnem oktobrskem dopoldnevu, ravno na dan učiteljev.

Kakšni so spomini na didaktiko geografije v letih, ko ste bili na šolskem polju najbolj dejavni?

Daleč je dan, ko sem se poslovil od geografije. Ne mislim, da sem geografijo pospravil v kot, ne, toda obveznosti in izzivov ni več. Geografiji sledim, a ne sodelujem več pri njenem razvoju. Velikokrat se sprašujem, kaj sem za geografijo naredil, pa ne najdem enoznačnega odgovora. Mislil sem, da delam revolucijo, predvsem pri pouku geografije. Vse to ni več nič vredno. Nihče se ne spominja ekskurzij, druženja, novih pristopov, terenskega dela, naravoslovnih dejavnosti. Ko sem odšel, sem imel občutek, da na to vsi komaj čakajo. V nekaj dneh so me zamenjali v vseh organih, komisijah in odborih, v katerih sem delal. Ali sem res delal zaman in narobe?

Niti narobe niti zaman. Ne bi se prepiral, a raba didaktičnih pripomočkov, ki so aktualni še po več desetletjih – terensko delo, delo z zemljevidi, filozofija didaktike, ki temelji na prekrivanju geografskih dejavnikov v obliki slojev, je univerzalno uporabna tudi danes – čeprav ne na grafoskopu, ampak v računalniku ...

No, prav. Pa reciva, da se vse to uporablja v veliko manjši meri, kot bi bilo smiselno, smotrno in učinkovito. Vzemimo geografske učilnice. Postavili smo standard, ki je predpisoval učila: od zemljevidov, kamninske zbirke, terenskih pripomočkov do projekcijskih sredstev. Danes pa videm učilnice, v katerih poteka pouk geografije, a ni v njih niti ene stenske karte. Z učilnico za kemijo se kaj takšnega ne bi moglo zgoditi. Raziskave pouka kažejo, da v šolskem letu učenci in dijaki niti dvakrat ne gredo na teren; to ni samo žalostno, ampak nasprotuje vsem pedagoškimi načelom. In tudi učnemu načrtu.

Je didaktika geografije del geografske znanosti ali pedagoška veščina, ki za predmet svojega poučevanja uporablja geografske vsebine?

Predvsem je del geografske znanosti. Njen namen je seznanjati mlade z razvojem življenja na Zemlji, z njenimi naravnimi in družbenimi značilnostmi, pa tudi z odnosom do narave, njenim varstvom. Če bi mlade v šoli res znali navdušiti, bi se lahko izognili vrsti naravnih katastrof in problemov, ki jih doživlja človeštvo po nepotrebnem, ker se ne znamo dogovoriti

in se obnašati tako, da ne bi škodovali Zemlji in sebi.

Nazornost geografskega pouka je ena od osrednjih tem vašega strokovnega raziskovanja. Na vizualnem polju je vaša generacija pokopala episkop, celuloidni film in diaprijektor ter uvedla grafoskop, video in računalniško LCD-projekcijo. Koliko lahko moderna tehnologija okrepi nazornost in kdaj je samo koristna – motivacijska, včasih pa tudi nadležna muha enodnevnica?

Nazornost je eden od temeljev pouka geografije. Že Konfucij je vedel, da pomeni ena slika več kot tisoč besed. Zato je nesmiselno pri geografiji govoriti in pripovedovati, če to lahko pokažemo; zlasti zdaj ob hitrem razvoju tehnologije. Pravzaprav smo že v fazi, ko učitelj nima v šoli več ničesar novega pokazati, česar učenci, ki imajo interes, ne bi spoznali sami doma na računalniku ali pametnem telefonu.

Včasih pa ni bilo tako. Kakšen preskok je bil pri pouku, ko je film zamenjal diapozitiv! Učitelj je lahko pokazal, kar je želel. Ni mu bilo treba skriti nekaterih stvari in s tem vzbuditi pozornost učencev za tisto, česar niso mogli videti. Pojav grafoskopa je v šolo prinesel pravo revolucijo. Učitelj je doma lahko pripravil vse, kar je za pouk potreboval. Najprej najbolj preprosti stvari – tabelsko sliko, nato skice, karte in končno animacije. Pojav grafoskopa ni bil pomemben samo za učence. Tudi učitelji so se znašli pred vprašanjem, kaj je pri nekem pojavu ali procesu pomembno. Morali so napraviti selekcijo, ki je prej niso bili vajeni.

Multimedijski projektor ali LCD-projektor je prinesel v šolo novo fazo v razvoju nazornosti. Mnoge stvari, ki jih v šoli ni bilo, smo lahko zasledili doma na televiziji, jih presneli in s pomočjo kasete prenesli v šolo. Projektorji so postajali vedno boljši, na televizorjih je bilo vedno več programov in naslednja možnost je bila, da nismo več presnemavali, ampak televizijske oddaje neposredno gledali pri pouku.

Hiter razvoj izobraževalne tehnologije je zlasti v šolah, ki so se posodabljale, prinesel velike spremembe pa tudi probleme. Izobraževalna tehnologija se je hitro spreminjala. Mnogo je zastarele, niso je več uporabljali in obtičala je kot mrtvi kapital v kabinetu. Mnogim ravnateljem ta razvoj ni bil pogodu. V nakupu tehnologije so videli zapravljanje denarja. Zaradi razvoja, predvsem televizije doma, ta v šoli ni bila več zanimiva. Zlasti, ko so doma imeli modem, ki je omogočal sprejem več deset televizijskih programov. Nov korak pa zagotavlja njihovo

Danes videm učilnice, v katerih poteka pouk geografije, a ni v njih niti ene stenske karte.

Nesmiselno je pri geografiji govoriti in pripovedovati, če to lahko pokažemo; zlasti zdaj ob hitrem razvoju tehnologije.

posodabljanje, ki omogoča sedemdnevno gledanje oddaj in njihovo ponovno predvajanje iz spletnega arhiva. Razvoj televizije in računalnika je ustvaril razmere, ob katerih se sprašujemo, ali je nazornost koristna in učitelju pri pouku v pomoč; ni nadležna, gotovo pa je vse manj motivacijska.

Nazornost se dosega tudi z rabo zemljevidov. Koliko je pomembno, da so učenci in dijaki ne le bralci in uporabniki zemljevidov, ampak tudi njihovi ustvarjalci?

Še v času študija smo videli malo zemljevidov, atlasov pa sploh ne. Strašili so nas z vojno tajnostjo in vohuni, če smo vprašali po topografskih kartah, ki smo jim rekli specialke. Naravne nesreče in osamosvojitvena vojna pa so pokazale veliko pomanjkljivost, ki jo je povzročilo nepoznavanje kart. Prav vojna nas je opozorila, kako pomembno je poznavanje kart in njihova uporaba. Danes na karte naletimo povsod: od prometa, urbanizma, turizma do vsakdanjega življenja. Spomnim se, kakšno prednost smo imeli študenti geografije pri predvojaški vzgoji. Ko smo dobili nalogo gibanja po karti na terenu, smo iz startnega mesta izračunali cilj in se podali k njemu. Ni nam bilo treba hoditi po celi trasi, pa še pohvaljeni smo bili, ker smo bili prvi na cilju, znatno pred drugimi.

Za učence pa je pomembno, da znajo karto narisati. Na naravoslovnih dnevih smo zbirali podatke. Z njihovo pomočjo smo narisali karte, ki smo jih lahko analizirali in tako spoznavali procese, ki smo ji proučevali. Pa še učenec je imel občutek, da je naredil in se naučil nekaj oprijemljivega, opredmetenega oziroma koristnega.

Kot asistent za didaktiko in pomočnik ravnatelja imate širok pogled. Koliko se didaktike geografije lahko študent nauči, koliko je poučevanje stvar občutka in trenutnega navdiha? Koliko se je na pouk možno vnaprej pripraviti in koliko mora učitelj plavati s tokom, ki mu ga narekuje dinamika v razredu?

Kot študenti nismo uporabljali kart in didaktičnih pripomočkov. V času študija nas ni nihče seznanjal s karto. Predavanja profesorjev so bili samogovori. Ko sem se vrnil na fakulteto, sem najprej poskušal v predavalnico prinesiti zemljevide. Hitro sem bil med kolegi označen, da hočem pedagogizirati geografijo. Prizadevanja so propadla.

Na šoli pa je bilo drugače. Vsak učitelj, ki si je prizadeval za modernizacijo pouka, je dobil vse,

kar je za pouk potreboval. V nekaj letih je bila šola najboljše opremljena v Sloveniji. Udeležba na izobraževalnih seminarjih pa kriterij za napredovanje učiteljev.

Didaktike se študent med študijem nauči malo. Njegova skrb je študij čim prej zaključiti, problem pa pustiti za čas službovanja. Občutek za didaktiko se porodi pozneje, med opravljanjem službe; pogojen pa je z odnosom do predmeta in učencev. Vzbujanje interesa za predmet je motivacija za učiteljevo delo. Bolj ko geografija zanima učence, večja je njihova motiviranost.

Zamisel za usmerjeno izobraževanje je nastala leta 1978, izvedbeni začetek je bil jeseni 1981. Kljub odporom se mi zdi, da so jo geografi, potem ko je ta politična odločitev postala dejstvo, sprejeli kot izziv, ne kot grožnjo. Sam se spomnim razkošja, da sem v razred lahko stopil s 16 atlasi, ki jih je šola od države prejela kot samo po sebi razumljivo podporo; in zbirka diapozitivov in prosojnic je bila tudi zraven.

Osebnost sem prepričan, da je usmerjeno izobraževanje prineslo v šole velike spremembe. Uveljavila sta se eksperimentalno in terensko delo, ki ju učitelj v večini niso poznali niti izvajali. Začeli so nastajati programi za terensko delo, ki so jih zahtevali predvsem naravoslovni dnevi, ki so v šole vnesli nemir in veliko ustvarjalnega dela. Tudi pouk se je spremenil, kar je bilo za Geografijo Slovenije in Domačo pokrajino izjemno pomembno. So pa geografi vnesli nemir tudi v zbornice, ker so zahtevali spremembe urnika. Terenskega dela ni bilo mogoče opraviti v eni učni uri. V programih Slovenije in Domače pokrajine so bile ure geografije v urnike umeščene v zadnje ure, da so lahko dijaki ostali na terenu dlje, da so delo opravili do konca. Učenci pa niso bili časovno prikrajšani, ker so jim zato ure rednega pouka geografije odpadle in so bili prosti.

Mnogi učitelji so prav zaradi usmerjenega izobraževanja spremenili svoj odnos do pouka. Ta je postal bolj neposreden. V razredu so se več pogovarjali. Učencem so mnogokrat prepuščali iniciativo, več so sodelovali, iz učiteljev so se spremenili v tovariše.

V geografski didaktiki je možno zaznati več usmeritev. Francoska temelji na posploševanju in tematskih zemljevidih, nemška na sistemiziranju, angleška na veščinah in terenskem delu. Katera usmeritev se vam zdi najprimernejša za slovensko šolo in naše kulturno okolje?

Didaktike se študent med študijem nauči malo. Občutek za didaktiko se porodi pozneje, med opravljanjem službe; pogojen pa je z odnosom do predmeta in učencev.

Bližje smo nemški šoli. A sistematiziranje rado pripelje do kopičenja znanja; ne nudi lastnega razmišljanja. Angleška je po mojem okusu: terenska, raziskovalna in razmišljajnska, na samostojnosti učencev. Ker pa geografijo spoznava na območju nekdanjih kolonij, učenci malo vedo, kaj se dogaja drugje. Veščinam in terenskemu delu posvečajo preveliko pozornost, geografske vsebine se zato zgube. Zanje je geografija veda o neposrednem okolju. Francozi pa so dobri v shematskih kartah.

Ali mislite, da je zemljevid kot didaktično sredstvo dovolj in ustrezno uporabljan v slovenski šoli?

Zemljevid je izhodiščni vir za geografsko preučevanje pokrajine in tudi glavno sredstvo, s katerim geografsko sporočamo, kakšni so pokrajina in procesi v njej. Kako učinkovito se uporablja, težko sodim, a če pridem v geografsko učilnico, na steni pa ni nobenega zemljevida, sem razočaran, ker se tako kaže, da učenci in učitelj ne uporabljajo kart. Zemljevid in terensko delo bi morala biti stalnica, saj učenca usmerjata, da v pokrajini hodi odprtih oči in opazuje. Opazuje in sklepa. Tako spoznava logiko razvoja narave in družbe, kritično razmišlja ter pokrajino dojema kompleksno in integralno. Če zazna, koliko se je pokrajina spremenila v nekaj letih, bo razumel, kako se je spreminjala v desetisočletjih. Že kartiranje naselja in primerjanje nastale karte s starimi fotografijami in zemljevidi mu pokažeta smeri razvoja in vzroke.

Kaj pa razni prikazovalniki ulic in navigacijske naprave?

Street view spreminja nekatera spoznanja in daje lažni občutek, da je z zemljevidi konec. Sodobna sredstva so koristna in obenem dobra pomoč, ne morejo pa biti zamenjava za prostorske predstave in orientacijski občutek. Računalnik lahko okrepi ali nadomesti učenčev spomin, ne more pa nadomestiti sposobnosti za geografsko analizo pokrajine. Lahko pa računalnik v didaktičnem smislu dela tisto, kar smo pri pouku z grafoskopom razvijali: razumeti kompleksno pokrajino tako, da na končno sliko nalagaš plast za plastjo – najprej relief, nato vodovje ...

Mladi bi rekli, da jo spoznavš po lejerjih ...

... kjer s kljukicami označiš, koliko plasti se bo pokazalo. Tako lahko geograf na pokrajino

gleda sistemsko in ponudi systemske rešitve. In je kot tak lahko v pomoč pri skupnih zadevah, političnih odločitvah. Pouk geografije je za mlade lahko prvi korak s spoznavanjem političnega odločanja in vplivanja nanj. Kdo pa naj ve več o ustreznosti prostorskega načrtovanja v kraju kot geograf?! In včasih je v kraju edini geograf učitelj geografije. Pametni župan bi najprej vprašal njega. Geograf lahko ponudi celostne rešitve, ki jih pa politika ne mara, ker pri parcialnih rešitvah vedno lahko kaj potegne zase. Zato ne zaupam tudi gledanju, da je treba šolo čim bolj privatizirati in jo prepustiti stihiji svobodnega trga. Le tisto, kar je družbeno in državno sprejemljivo in mogoče tudi preverjeno ali odobreno, gre lahko v javne šole. Samo tako bomo lahko dosegli visoko izobrazjenost vseh in se ne bo dogajalo, da se bo peščica šolala za to, da odide v tujino, večina pa bo usposobljena samo toliko, da bo doma lahko opravljala slabo plačana fizična dela.

Ste glede družbene prihodnosti pesimist, realista ali optimist?

Če bi sklepal po trendih zadnjih dvajset let, sem bolj pesimist ali pesimistični realista. Vidim, kaj se počne na področju stvari, ki so desetletja dobro delovale. Vidim zamujene gospodarske priložnosti. Vidim, kako se divje privatizirajo športni objekti, ki smo jih delali za vse ljudi, za mladi naraščaj, zdaj pa so odprti bogatim plačnikom ali v njih potekajo komercialne dejavnosti. Vsak se briga samo še zase.

Pred dvema letoma ste šolam in učiteljem geografije podarili več tisoč stenskih zemljevidov slovenskih pokrajin in več deset tisoč namiznih tematskih zemljevidov, ki smo jih pedagoški svetovalci in člani Društva učiteljev geografije Slovenije raznosili po šolah. In še vedno zazvoni telefon z vprašanjem, ali je mogoče kje še na voljo kak zemljevid.

Z odhodom v pokoj in oddaljevanjem od geografije se mi je zdelo prav, da nekaj storim z materiali, ki so mi ostali od mojega dela. Zavod za šolstvo mi je priskočil na pomoč, prevzel vse materiale, ki so mi ostali, in jih razdelil šolam. Imeli smo dvojno korist. Sam sem spraznil prostore doma, šole so dobile materiale, ki jih znajo uporabljati, pa so nanje skoraj pozabile. Učenci pa so ponovno videli, da je geografija lahko zanimiva veda, ki da marsikaj, kar bodo v življenju še koristno uporabili.

Zemljevid in terensko delo bi morala biti stalnica, saj učenca usmerjata, da v pokrajini hodi odprtih oči in opazuje. Opazuje in sklepa. Tako spoznava logiko razvoja narave in družbe, kritično razmišlja ter pokrajino dojema kompleksno in integralno.